

รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรม

ในประเทศไทย : พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๘

THE PATTERN OF REGIONAL INDUSTRIAL
DEVELOPMENT IN THAILAND : 1996-2005

อภิเศก บั่นสุวรรณ**

บทคัดย่อ

ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมและยกระดับรายได้ของประชากรในประเทศให้สูงขึ้น โดยเป็นประเทศอันดับที่สามของประเทศที่นำลงทุนในภูมิภาคเอเชียจากผลการสำรวจของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ อันเป็นผลมาจากนโยบายระดับมหภาคในการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมีประสิทธิภาพในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ส่งผลให้ประเทศไทยก้าวไปสู่การเป็นหนึ่งในประเทศอุตสาหกรรมใหม่ อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังคงประสบปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาภูมิภาคโดยเฉพาะในการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยผลการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งแสดงมาในรูปของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุลในเชิงพื้นที่ในประเทศ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยโลกาภิวัตน์กับการเหลื่อมล้ำในการพัฒนาอุตสาหกรรม ในภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีอาจารย์แพร่พรรณ เหมวรรณ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหัวหน้าโครงการ

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ไทย และส่งผลสืบเนื่องให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ และความแตกต่างของระดับการพัฒนาของภูมิภาค

คำสำคัญ : การพัฒนาอุตสาหกรรม รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรม ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาอุตสาหกรรม

Abstract

Thailand is successful in term of industrial promotion and per capita income. Currently, Thailand is the 3rd most attractive business location in Asia and the Pacific according to a transnational corporations (TNCs) survey. It shows the macro policies related to industrial promotion have been efficient since 1960s. Thai industries have entered a new period of rapid growth, as NICs in Asia. However, Thailand has a regional disparity problem, especially in term of industrial development. As a result of industrialization, economic growth has increased the primacy of the Bangkok Metropolis. This represents one of the most critical problems of economic structural imbalance in Thailand, which results in many other fundamental problems such as poverty, income inequality and regional development disparities.

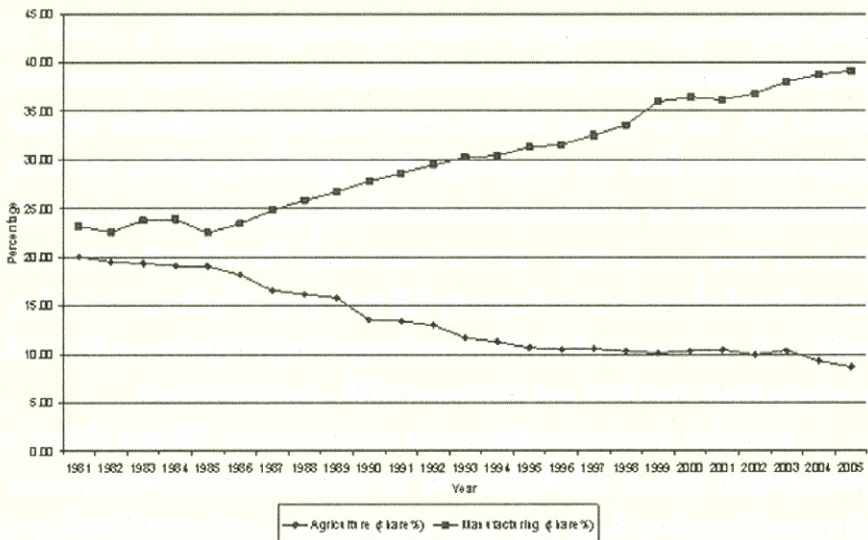
Keyword : Industrialization, Regional Industrial development pattern, Industrial development disparities

คำนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่าในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยรวม ทั้งด้านการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตของประเทศโดยรวม นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญในการจ้างงานและสร้างรายได้ให้แก่คนงานโดยตรง และผู้เกี่ยวข้องด้วยทั้งภาคการเกษตร และภาคการบริการ (Mishra 1999 ; UNIDO 2005) นอกจากนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมยังส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างทางสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และก้าวสู่ความทันสมัยด้วย (UNIDO 2005)

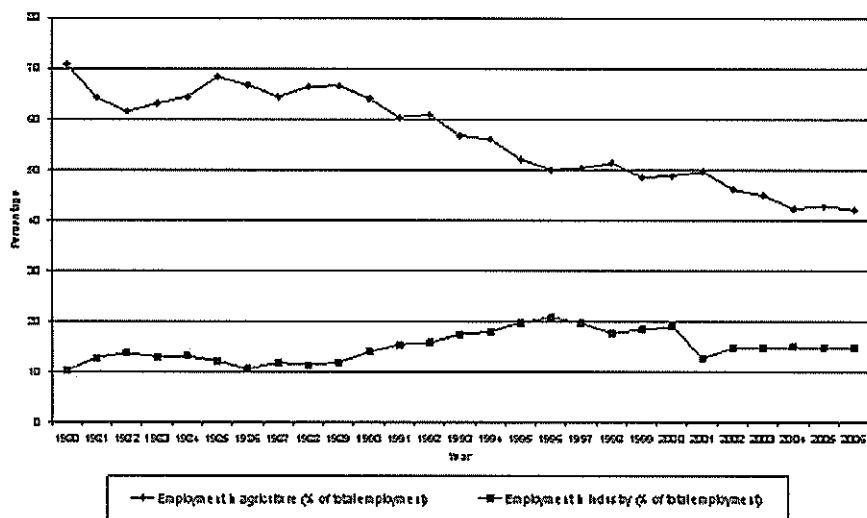
ในประเทศไทย การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยเริ่มต้นอย่างจริงจังประมาณ ทศวรรษ ๒๕๐๐ หรือภายหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (Panpiemras 1988 ; Biggs and others 1990 ; Cuyvers 1997) โดยสามารถแบ่งช่วงการ

แผนภูมิที่ ๑ สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมของประเทศไทย

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนภูมิที่ ๒ สัดส่วนของการจ้างงานในภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมของประเทศไทย

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พัฒนาโดยพิจารณาจากกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมออกเป็น ๒ ช่วงคือ ในช่วงแรกเป็นยุคของการพัฒนาเพื่อการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import substitution) ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๒๔ และในช่วงของการเน้นกลยุทธ์การผลิตเพื่อการส่งออก (Export promotion) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ จนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากประเทศเกษตรกรรมในอดีตมาสู่ประเทศอุตสาหกรรมในปัจจุบัน (Reinhardt 2000 ; Jansen 2001 ; UNCTAD 2005) และทำให้รายได้ต่อหัวประชากรของประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก ๘๒๐ เหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เพิ่มขึ้นเป็น ๒,๙๙๐ เหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ซึ่งทำให้ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลาง (World Bank 2004 และ 2007) (ดูแผนภูมิที่ ๑ และ ๒ ประกอบ)

ส่วนหนึ่งจากผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดการเหลื่อมล้ำของการพัฒนาในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ มีการพัฒนาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีสาเหตุจากหลายประการเช่น ความต้องการปัจจัยพื้นฐานทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้มีการลงทุนในด้านระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน (Infrastructure)

โดยเฉพาะการพัฒนาถนนเพื่อเชื่อมการคมนาคมขนส่งระหว่างกรุงเทพมหานครกับส่วนภูมิภาคให้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง ซึ่งในระยะต่อมาจึงกระจายตัวสู่เขตปริมณฑล เพราะการขนส่งวัตถุดิบและการย้ายแรงงานจากภูมิภาคสามารถกระทำได้ง่าย นอกจากนี้กรุงเทพมหานครยังเป็นตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ขนาดใหญ่ และเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้าไปยังต่างประเทศด้วย รวมทั้งยังเป็นเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางของการบริหาร ด้วยเหตุนี้การกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล จึงก่อให้เกิดปัญหาดรามามากมาย (Tambunlertchai 1990 ; Glassman 2007) ทำให้รัฐบาลพยายามที่จะผลักดันให้อุตสาหกรรมกระจายตัวไปสู่ภูมิภาค เพื่อลดความแออัดและเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่

ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยที่เริ่มมีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๐๔-๒๕๐๙) นั้น ทำให้มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากในเขตกรุงเทพมหานคร อันเนื่องมาจากมีความพร้อมของสาธารณูปโภคและความสะดวกในการประกอบกิจการอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการกระจุกตัวของโรงงานมากขึ้น รัฐจึงมีนโยบายที่จะขยายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค ดังนั้นในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) เป็นต้นมา รัฐได้พยายามที่จะผลักดันนโยบายดังกล่าว แต่สถานการณ์การกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในส่วนกลางยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก กลับขยายไปยังบริเวณจังหวัดปริมณฑลรอบๆ กรุงเทพมหานคร ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม เป็นต้น ต่อมาในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) ได้พยายามที่จะเร่งกระจายอุตสาหกรรมออกจากนครหลวงโดยพยายามที่จะไม่ให้เกิดประโยชน์จูงใจให้เกิดอุตสาหกรรมในพื้นที่ดังกล่าว แต่มุ่งให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมในภูมิภาคเป็นพิเศษ จึงสนับสนุนนโยบายจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่รอบ ๆ เขตนครหลวงและในภาคต่าง ๆ ให้ครบในช่วงของแผนนี้จึงเกิดนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในแต่ละภาค เช่น นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (ลำพูน)

ภาคใต้ (ฉลุง) และภาคตะวันออก (แหลมฉบัง) เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นนิคมอุตสาหกรรมของรัฐทั้งสิ้น

ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙) เห็นว่าในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมาอุตสาหกรรมก็ยังคงกระจุกอยู่ในส่วนกลาง ในภูมิภาคยังมีอัตราการเติบโตค่อนข้างช้ามาก ดังนั้นในแผนนี้จึงมีความชัดเจนมากขึ้นที่จะแก้ปัญหาโดยการกำหนดพื้นที่พัฒนาเฉพาะ ๕ แห่งและพัฒนาระบบเมืองหลักและเมืองรองขึ้นในภาคต่าง ๆ ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลัก (ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง) พื้นที่เฉพาะในภาคตะวันตกในจังหวัดที่มีการปลูกอ้อย สับปะรด และประมง พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือพื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่เน้นพัฒนาเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แก้ปัญหาชายแดน พื้นที่ภาคใต้ที่พัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงชายแดน นอกจากนี้พัฒนาเมืองหลัก เมืองรอง และชุมชนชนบทเพื่อชะลอการขยายตัวและลดบทบาทของกรุงเทพมหานคร โดยระงับการส่งเสริมการลงทุนของโรงงานที่จัดตั้งใหม่ในบริเวณส่วนกลาง

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) การกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคก็ยังคงเป็นประเด็นหลักที่ต้องพัฒนาต่อไป ในช่วงของแผนฯ นี้ยังคงมีแผนพัฒนาเมืองและพื้นที่เป้าหมาย ๓ บริเวณ คือ พัฒนากทม.มหานครและปริมณฑลให้เป็นมหานครเชื่อมโยงกับโครงข่ายบริการพื้นฐาน ให้มีการใช้ที่ดินอย่างเป็นระเบียบ พัฒนาระบบเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ๑๓ เมือง และพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งตะวันออกและพื้นที่เศรษฐกิจใหม่อื่น ๆ ให้เป็นทางเลือกแทนกรุงเทพมหานคร โดยรัฐได้สร้างแรงจูงใจด้วยการจัดบริการสาธารณูปโภคและส่งเสริมการลงทุนแก่อุตสาหกรรมในภูมิภาค ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมมากขึ้นโดยสนับสนุนการให้สินเชื่อ นอกจากนี้ที่เห็นได้ชัดคือการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกคือ พื้นที่อำเภอมาบตาพุด จังหวัดระยอง ที่พัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบ เป็นแหล่งนิคมอุตสาหกรรมหลัก และแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรีที่พัฒนาเป็นท่าเรือพาณิชย์ในอนาคตโดยเป็นเขตอุตสาหกรรมส่งออกและอุตสาหกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และพื้นที่จังหวัดสงขลา-หาดใหญ่เป็นศูนย์กลางทางภาคใต้

นอกจากนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา รัฐได้มีโครงการต่าง ๆ เพื่อการ

พัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค อาทิ การวางแผนโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southern Seaboard) เพื่อเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมในภาคใต้และเป็นสะพานเศรษฐกิจเชื่อมชายฝั่งอ่าวไทยกับชายฝั่งทะเลอันดามันเข้าด้วยกัน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีการวางแผนพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ภายใต้ชื่อโครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ (Indonesia Malaysia Thailand Triangle Project : IMT-GT) เพื่อพัฒนา ๕ จังหวัดชายแดนของประเทศไทย และต่อมาได้มีการวางแผนศึกษาการพัฒนาภาคตะวันตกภายใต้โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันตก (Western Seaboard) เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ รวมทั้งร่วมมือกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ในการพัฒนาทรัพยากรเพื่อการอุตสาหกรรม (Tsuneishi 2005) โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลพลอยได้จากการย้ายฐานการลงทุนของนักลงทุนต่างชาติโดยเฉพาะนักลงทุนจากเอเชีย เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้าง (Structure Adjustment) ของเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นหลังการประชุม “พลาซ่าแอ็กคอร์ด” (Plaza Accord) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ และ “ลูฟร์แอ็กคอร์ด” (Louvre Accord) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของประเทศที่ได้เปรียบและเสียเปรียบดุลการค้ามาก ๆ ทำให้นักลงทุนจากประเทศญี่ปุ่นและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) ในเอเชีย คือ สิงคโปร์ ใต้หวัน เกาหลีใต้ และฮ่องกง ย้ายฐานการผลิตมาสู่ประเทศไทย อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีไม่สูงนักและยังเน้นการใช้แรงงานในการผลิต ซึ่งถือเป็นพวก Low End Industries และเสียเปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Disadvantage) ซึ่งจากรายงานของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (IFCT) ปรากฏว่า จำนวนเงินลงทุนทั้งสิ้นของกิจการที่มาขอรับการส่งเสริมการลงทุนในไทยได้เพิ่มจาก ๖๐,๐๘๐ ล้านบาทในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็น ๒๐๙,๖๒๙ ล้านบาท (สมภพ มานะรังสรรค์ ๒๕๓๘) จากปรากฏการณ์ดังกล่าวการลงทุนอุตสาหกรรมจากนักลงทุนเหล่านี้จึงน่าที่จะกระจายสู่ภูมิภาคโดยเฉพาะในเขต ๓ เพื่อขอรับสิทธิประโยชน์จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้มากที่สุด

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเกี่ยวกับการกระจายของอุตสาหกรรมของประเทศไทย กลับพบว่าการกระจายตัวของอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคยังไม่ประสบผลอย่างแท้จริง เช่น การศึกษาของ โสสิต บันเปี่ยมราษฎร์ (๒๕๓๖) พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ไทย ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาแม้จะอยู่ในอัตราที่สูงก็ตาม แต่ผลของความเจริญทางเศรษฐกิจมิได้กระจายออกไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ในขนาดหรืออัตราที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้จากการศึกษา ของณรงค์ชัย อัครเศรณี (๒๕๓๓) และอภิเศก บัณสุวรรณ (๒๕๔๒) พบว่า การกระจายตัวของอุตสาหกรรมยังคงอยู่ที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยอุตสาหกรรมบางส่วนได้เคลื่อนย้ายที่ตั้งจากกรุงเทพมหานครไปยังจังหวัดปริมณฑล รวมทั้งจังหวัดในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นที่น่าสนใจว่ารูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่อไป

วิธีการศึกษาและวิเคราะห์

ในการศึกษาแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย โดยศึกษาระดับการพัฒนาของอุตสาหกรรมของพื้นที่ในระดับจังหวัด ด้วยวิธี Composite Index จากเทคนิค Proportional Standardized Mean Method และทำการจัดช่วงชั้นโดยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$$\begin{aligned} \text{Composite Index (CI)} &= \frac{(X_1 W_1 + X_2 W_2 + X_3 W_3 + X_4 W_4 + X_5 W_5)}{(W_1 + W_2 + W_3 + W_4 + W_5)} \\ &= \Sigma (X_i W_i) / \Sigma (W_i) \end{aligned}$$

$$\text{When, } W_i = \text{Weight of the each indicator of province}$$

$$\begin{aligned} &= \frac{\text{The average of the series of one particular indicator}}{\text{The corresponding standard deviation for the same series}} \\ &= \bar{X}_i / SD (X_i) \end{aligned}$$

โดยใช้ข้อมูลจากหน่วยงานต่างในปี พ.ศ. ๒๕๓๙, ๒๕๔๔ และ ๒๕๔๘ ของกรมโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และหน่วยงานอื่น ๆ โดยการพิจารณาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมจากงานวิจัยและบทความต่าง ๆ อาทิ Shastri (1988) ; Anuradha and Rao

(1995) ; Joshi (1997) ; Datta and Mukhopadhyay (1999) ; Mahanty (1999) ; Lalitha (2003) ; Agawala and Hazarika (2002) ; Ingale and Pawar (2005) ; UNIDO (2005) จำนวน ๕ ตัวชี้วัดในแต่ละจังหวัด ซึ่งตัวชี้วัดในการศึกษา ได้แก่

๑. ความหนาแน่นของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมต่อพื้นที่
๒. สัดส่วนเงินลงทุนในภาคอุตสาหกรรมต่อคนงานในภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่
๓. ร้อยละของจำนวนคนงานในภาคอุตสาหกรรมจากคนงานทั้งหมดในพื้นที่
๔. สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมต่อปริมาณการใช้ไฟฟ้าในภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่
๕. สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมต่อเงินลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่

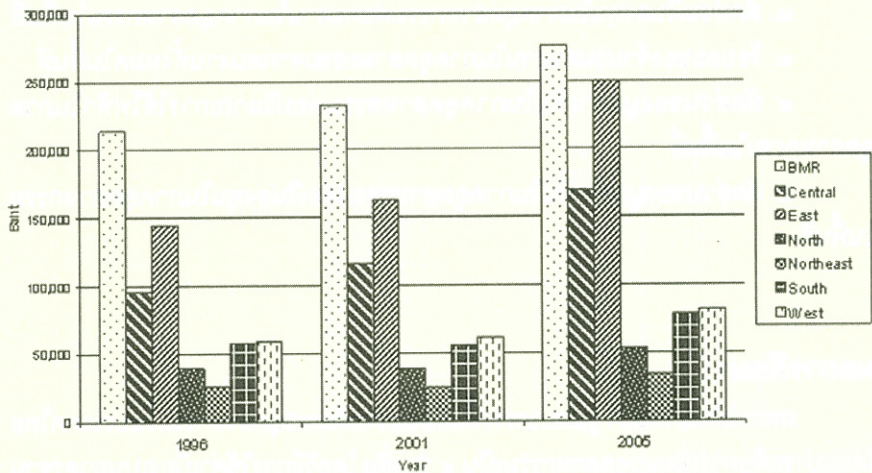
ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย โดยแบ่งระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็น ๔ ช่วงชั้น โดยวิธีการใช้ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงมากจำนวน ๘ จังหวัด ได้แก่ ระยอง สมุทรปราการ ปทุมธานี สมุทรสาคร ชลบุรี สระบุรี พระนครศรีอยุธยา และฉะเชิงเทรา ในขณะที่มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาสูงจำนวน ๒ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และนครปฐม และกลุ่มจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับต่ำที่สุด ๓ จังหวัดแรก ได้แก่ ศรีสะเกษ น่าน และสกลนคร

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงมากจำนวน ๑๐ จังหวัด ได้แก่ ระยอง สมุทรปราการ สมุทรสาคร พระนครศรีอยุธยา ปราจีนบุรี ปทุมธานี ชลบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สระบุรี และฉะเชิงเทรา ในขณะที่มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับต่ำที่สุด ๓ จังหวัดแรก ได้แก่ ศรีสะเกษ สกลนคร และอำนาจเจริญ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงมากจำนวน ๙ จังหวัด ได้แก่ ระยอง สมุทรสาคร สมุทรปราการ พระนครศรีอยุธยา ฉะเชิงเทรา ชลบุรี สระบุรี ปทุมธานี และปราจีนบุรี ในขณะที่มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาสูงจำนวน ๔ จังหวัด ได้แก่ นครปฐม ลำพูน กรุงเทพมหานคร และราชบุรี ใน

ขณะที่มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับต่ำที่สุด ๓ จังหวัดแรก ได้แก่ ศรีสะเกษ แม่ฮ่องสอน และนครพนม

แผนภูมิที่ ๓ ผลិតภัณฑ์มวลรวมภาคต่อหัวประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

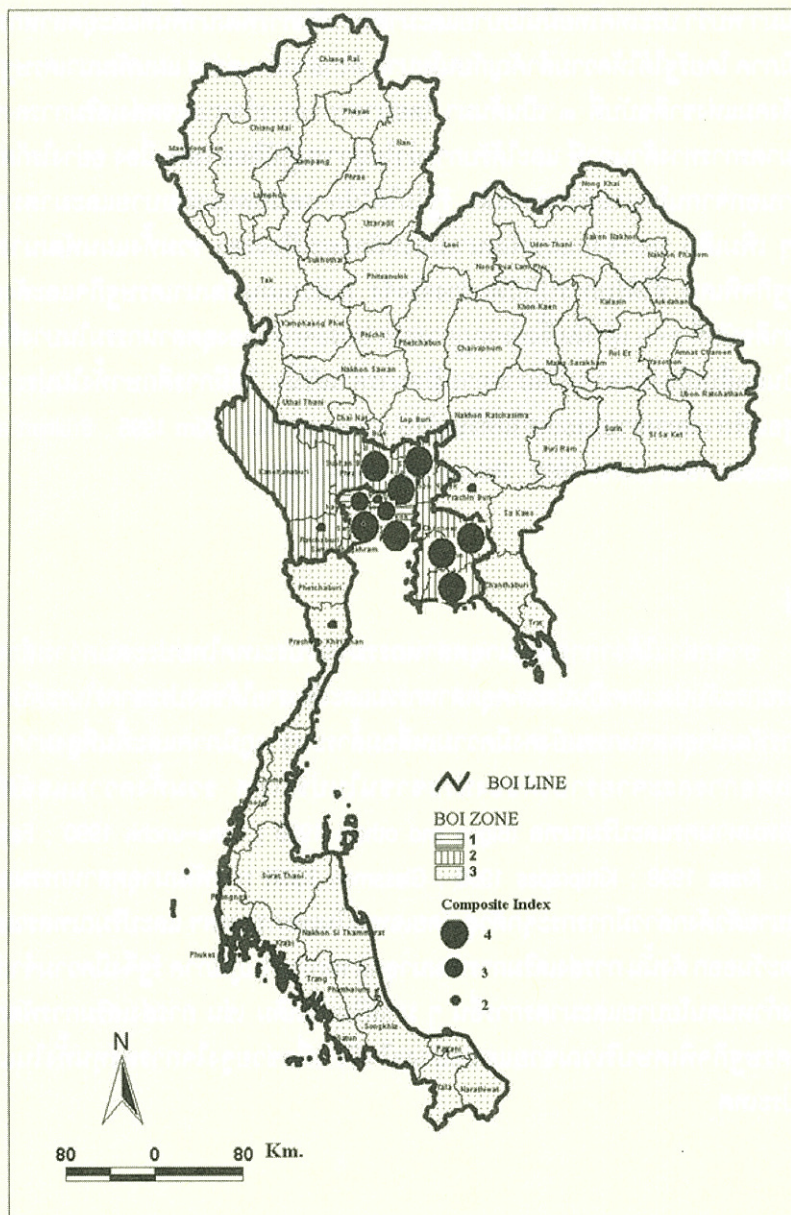
รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ที่การพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นส่วนใหญ่ยังอยู่แถบพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมถึงจังหวัดใกล้เคียง เช่น พระนครศรีอยุธยา ในขณะที่เขตอุตสาหกรรมใหม่คือพื้นที่ทางด้านตะวันออกโดยเฉพาะจังหวัดระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างชัดเจนในบริเวณกลุ่มจังหวัดทางภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดลำพูนและเริ่มปรากฏบ้างในภาคใต้ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าไม่ปรากฏรูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูล ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคต่อหัวประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ (แผนภูมิที่ ๓) ที่พบว่ามีความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่าง กรุงเทพมหานครและปริมณฑลรวมทั้งภาคตะวันออก กับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษานโยบายและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมในอดีตที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยมีนโยบายและมาตรการในการพัฒนาพื้นที่และอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยรัฐได้ให้ความสำคัญกับนโยบาย ดังกล่าวตั้งแต่ช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๓ เป็นต้นมา โดยมาตรการการกำหนดเขตส่งเสริมการลงทุนผ่านมาตรการทางด้านภาษี และได้รับการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามพบว่านอกจากนโยบายดังกล่าวแล้ว รัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนนโยบายและมาตรการอื่น ๆ เพิ่มเติม นอกจากแผนพัฒนาเมืองหลักและเมืองรอง รวมทั้งแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕-๖ เท่านั้น ซึ่งปรากฏการณ์การกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในบางพื้นที่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการเปิดการค้าเสรีนั้น ได้มีการศึกษาทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและหลายประเทศในทวีปยุโรป (Krugman 1991 ; Kim 1995 ; Brulhart and Torstensson 1996 ; Amiti 1999 ; Paluzie and others 2001)

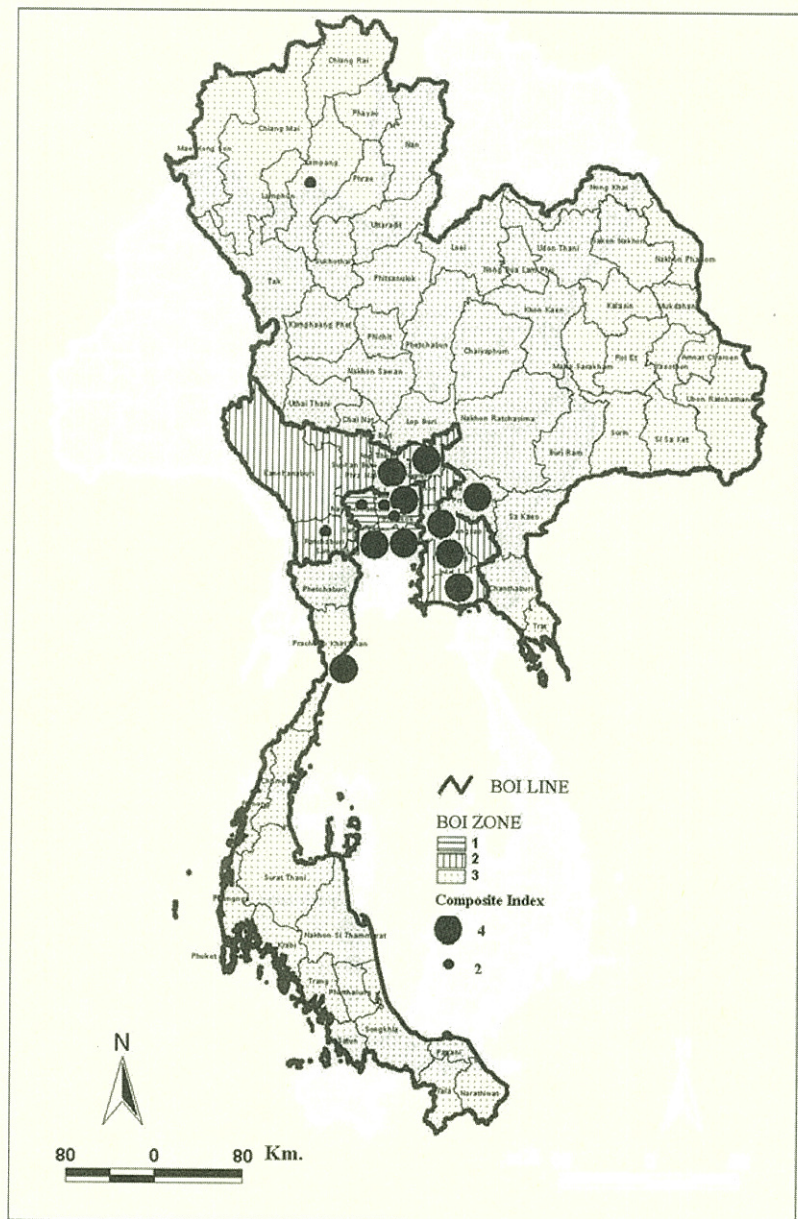
สรุป

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยประสบความสำเร็จในการยกระดับประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมและเพิ่มรายได้ของประชากรในระดับหนึ่ง แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมยังคงมีความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคและพื้นที่สูงมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระจายรายได้ของประชาชนในประเทศ รวมทั้งความแออัดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (Biggs and others 1990 ; Loha-unchit 1990 ; Falkus 1995 ; Kraas 1998 ; Kittiprapas 1999 ; Glassman 2007) การพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายตัวดังกล่าวมีการกระจุกตัวสูงโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลรวมถึงภาคตะวันออก ดังนั้น การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค รัฐจึงมีความจำเป็นที่ต้องกำหนดนโยบายและมาตรการอื่น ๆ มาเสริมเพิ่มเติม เช่น การส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดนอย่างจริงจัง เพื่อช่วยจูงใจการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ

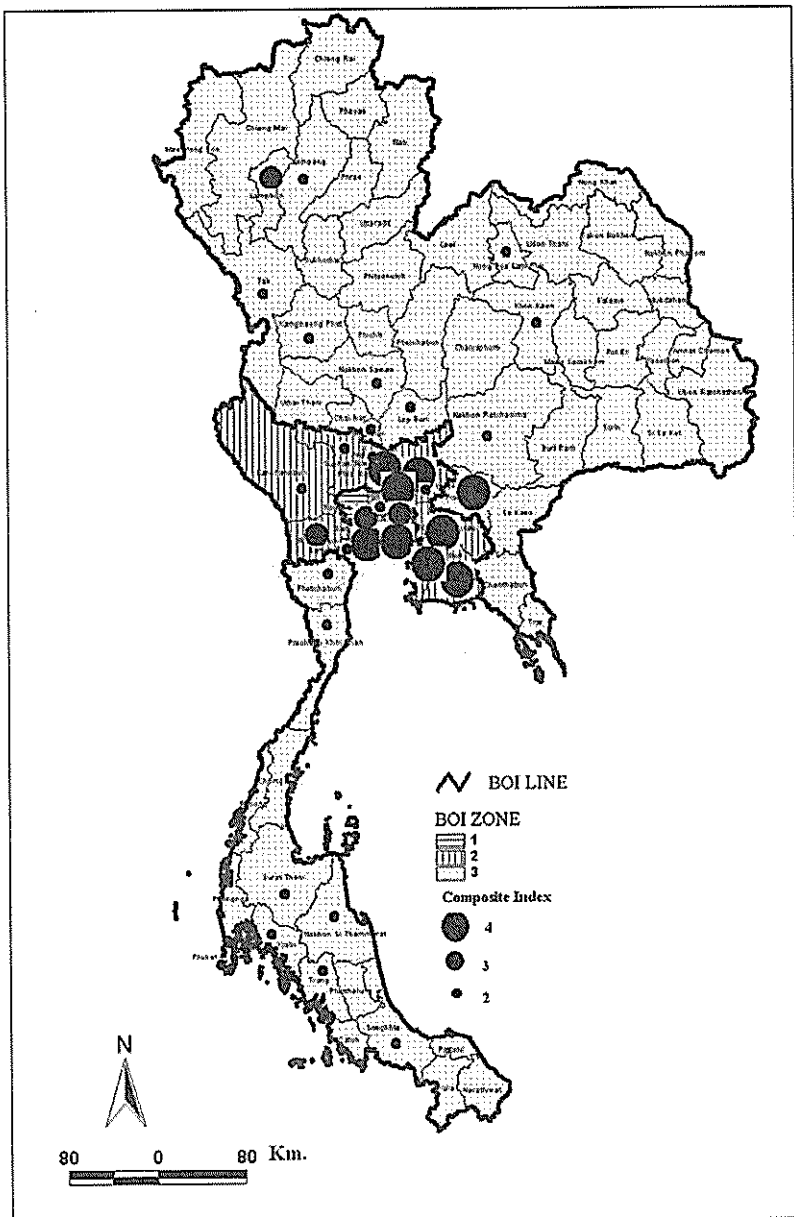
แผนที่ ๑ รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. ๒๕๓๙

แผนที่ ๒ รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. ๒๕๔๔

แผนที่ ๓ รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. ๒๕๔๘

บรรณานุกรม

- โหมสิต ปั่นเปี่ยมรัชฎ์. **อุตสาหกรรมต่างจังหวัด**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๓๖.
- ณรงค์ชัย อัครเศรณี. **การศึกษาอุตสาหกรรมรายสาขาและการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ต่างจังหวัดเล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๓๓.
- บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. **การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย**. ม.ป.ท. ม.ป.ป.
- สมภพ มานะรังสรรค์. “ผ่านนโยบายกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคของไทย (๒).” **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**, ๑๓-๑๙ สิงหาคม ๒๕๓๘, ๒๑.
- อภิเศก ปั่นสุวรรณ. “การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคของประเทศไทย.” **วารสารภูมิศาสตร์**. ๒๔, ๑ (มีนาคม ๒๕๔๒) : ๔๕-๕๔.
- Agarwala, A.K. and P.L. Hazarika. “Regional Disparities in Economic Development of Assam : A District Level Study.” **Indian Journal of Regional Science** 34, 2 (2002) : 121-136.
- Anuradha, A. and A. Rao. “An Analysis of Inter-State Industrial Disparities in India 1970 -71 - 1985-86.” **Indian Journal of Regional Science** 27, 1-2 (1995) : 27-40.
- Amiti, M. “Specialisation patterns in Europe.” **Weltwirtschaftliches Archiv** 135, 4 (1999) : 573-593.
- Biggs, T. et al., **Rural Industry and Employment Study : A Synthesis Report**. Bangkok : Thailand Development Research Institute, 1990.
- Brulhart, M. and J. Torstensson, **Regional integration, scale economies and industry location**, Discussion Paper No. 1435. London : Centre for Economic Policy Research, 1996.
- Cuyvers, L. et al., **Export Strategies and Policies in Thailand until 1995**. CAS Discussion paper No.10, Bangkok : Centre for ASEAN Studies.

- 1997 [Online]. Accessed June 11, 2006. Available from <http://143.129.203.3/cas/PDF/CAS10.pdf>
- Datta, S. K. and F. Mukhopadhyay. "Industrial Disparity in India : A Test of Convergence." **Indian Journal of Regional Science** 36, 1 (1999) : 19–30.
- Falkus, M. "Thai Industrialization: An Overview." in **Thailand's Industrialization and Its Consequences**. Edited by M. Krongkaew. New York : St. Martin's Press, 1995.
- Glassman, J. "Recovering from Crisis : The Case of Thailand's Spatial Fix." **Economic Geography** 83, 4 (2007) : 349–370.
- Ingale, R., and C.T. Pawar. "Regional Disparities in Levels of Human Resource Development in South Plateau Region of Maharashtra." **Indian Journal of Regional Science** 37, 1 (2005) : 92–100.
- Jansen, K. "Thailand : The Making of Miracle?." **Development and Change** 32 (2001) : 343–370.
- Joshi, S. "Regional Disparities in Industrial Development in India." **Indian Journal of Regional Science** 29,1 (1997) : 101–119.
- Kim, S. "Expansion of markets and the geographic distribution of economic activities : the trends in US regional manufacturing structure, 1860–1987." **Quart. J. Econ.** 110, 1 (1995) : 881–908.
- Kittiprapas, S. **Cross-Country Experience in Industrial Decentralization and Location Policies**. Bangkok : Thailand Development Research Institute, 1999.
- Kraas, F. "Industrial Structure and Spatial Strategies for Industrial Competitiveness in Thailand" in **Competitiveness and Sustainable Economic Recovery in Thailand**. Edited by J. Witte and S. Koeberle. Bangkok : The Office of the National Economic and Social Development Board, 1998.
- Krugman, P. "Increasing returns and economic geography." **Journal of Political Economy** 99 (1991) : 484–499.

- Lalitha, N. "Employment and Income Contribution of OAMEs." **Journal of Rural Development** 22 (2003) : 295-310.
- Loha-unchit, C. **Policies, Instruments and Institutions for Rural Industrial Development**. Bangkok : Thailand Development Research Institute, 1990.
- Mahanty, G. "Regional Development in Andhara Pradesh : A District Analysis." **Indian Journal of Regional Science** 31, 2 (1999) : 68-80.
- Mishra, S.N. "Can Agro-Industries be an Effective Tool for Promoting Rural Development in Orissa." **Journal of Rural Development** 18, 2 (1999) : 161-184.
- National Economic and Social Development Broad. **Gross Regional and Provincial Products** 2005 (GRPP) edition. Bangkok : National Economic and Social Development Broad, 2007.
- Paluzie, A., J. Pons, and A. Tirado. "Regional Integration and Specialization Patterns in Spain." **Regional Studies** 35, 4 (2001) : 285-296.
- Panpiemras, K. **Rural Industrial in Thailand**. Bangkok : National Economic and Social Development Board, 1988.
- Reinhardt, N. "Back to Basics in Malaysia and Thailand : The Role of Resource-Based Exports in Their Export-Led Growth." **World Development** 28, 1 (2000) : 57-77.
- Routray, J.K. **Regional Planning Technique : Handout**. Pathum Thani : Asian Institute of Technology. 2005.
- Shastri, S. "Regional Disparities in Economic Development of Rajasthan (1961-84)." **Indian Journal of Regional Science** 20, 1 (1988) : 11-28.
- Tambunlertchai, S. **A Profile of Provincial Industry**. Bangkok : Thailand Development Research Institute, 1990.
- Tsuneishi, T. **The Regional Development Policy of Thailand and Its Economic Cooperation with Neighboring Countries**. Tokyo : Institute of Developing Economies. 2005.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). **Prospects for Foreign Direct Investment and the Strategies of Transnational Corporations 2005–2008**. New York : United Nation, 2005.

United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). **Industrial Development Report**. Vienna : United Nations Industrial Development Organization, 2005.

World Bank. **World Development Report 2005**. Washington DC : World Bank, 2004.

_____. **World Development Report 2008**. Washington DC : World Bank, 2007.